

DE PARTICIPATIEVE KANSEN VAN
SCHOOLERFGOED

WISSEL OP DE TOEKOMST

Schoolerfgoed ontdekken lijkt op bladeren in een familiealbum. Het is herkenbaar, tegelijk verwonderlijk en voert u mee naar uw herinneringen. Dat erfgoed en onderwijs belangrijke partners zijn, zal niemand in de erfgoedsector ontkennen.¹ Scholen en erfgoedspelers in Vlaanderen vinden elkaar sinds een vijftiental jaar op projectmatige basis. Recenter ontdekken ze de inzetbaarheid en kwetsbaarheid van schoolerfgoed. Samenwerkingen rond het erfgoed van ons onderwijs leveren onvermoede win-winsituaties op.

Ria Christens en Carine Dujardin

‘Schoolerfgoed’ dekt zeer diverse ladingen, van een beschermd gebouw over een karakteristieke buitenaanleg tot een bijzondere kunst- en beeldencollectie. Ook een wereldbol, een kroontjespen, een venndiagram of digitale agenda, zelfs de Honderd-Dagenviering en de verhalen van en over de leerkrachten kunnen deel uitmaken van het collectieve geheugen van een generatie. Het gaat dus niet alleen om ‘topstukken’ die een school trots achter vitrineglas bewaart. Het betreft ook het alledaagse erfgoed dat in de ruimtelijke en culturele context van een onderwijsinstelling tot stand komt en wordt gebruikt.

De aan de lerarenopleiding en het Onderwijsmuseum van de universiteit van het Italiaanse Macerata verbonden hoogleraar Meda, Patrizi en Brunelli omschrijven onderwijs erfgoed als het complexe en heterogene geheel van cultuurgoe-deren, voortkomend uit onderwijsactiviteiten en

bewaard in scholen, privéverzamelingen, musea en archieven.² Meest opvallend is de veelsoortigheid. Alle categorieën van erfgoed zijn vertegenwoordigd: museale collecties, archivalisch en bibliothecair erfgoed zoals foto’s, films, administratieve documenten, schoolkranten, handboeken en handleidingen. Dat erfgoed is zowel tastbaar als immaterieel, zoals de schoolcultuur, de pedagogische tradities, de dagelijkse klaspraktijk, de jaarlijks weerkerende rituelen of de parascolaire activiteiten ...

RIJKDOM = RISICO'S

Meteen moeten we een serieuze kanttekening plaatsen bij dat potentieel, want die rijkdom houdt tegelijk risico's in. Schoolerfgoed wordt bedreigd: de zorg voor het eigen erfgoed is voor een doorsnee basis- of secundaire school best complex. Bovendien is het een niet-omkaderde opgave. Buiten enkele selectielijsten en een gids

Schoolerfgoed wordt bedreigd: de zorg voor het eigen erfgoed is voor een doorsnee basis- of secundaire school best complex. Bovendien is het een niet-omkaderde opgave.

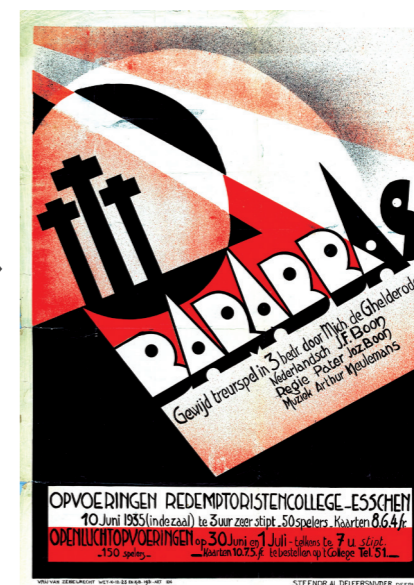
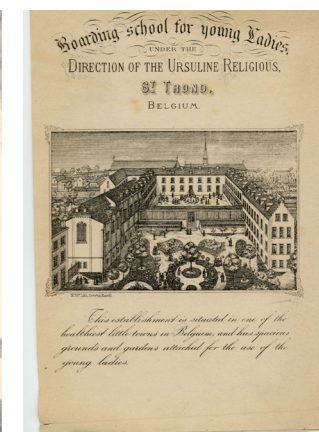
over onderwijsarchieven, zijn er geen specifieke instrumenten waarop een school kan terugvallen. Hoe begin je eraan, waar vind je ondersteuning en de nodige middelen en waar leg je als school de prioriteiten? In het drukke wentelritme van schooljaren dreigt een kort geheugen te ontstaan.

De duurzame bewaring van analoge en digitaal schoolerfgoed wordt bovendien bedreigd door de bestuurlijke veranderingsprocessen en de actuele hertekening van het onderwijslandschap. Fusies en schaalvergroting doen het risico op verdwenen, verweesd en vermengd schoolerfgoed toenemen. Bovendien is schoolerfgoed in toenemende mate digitaal. Voor de duurzame bewaring daarvan ontbreken in het onderwijs knowhow en middelen. Vernieuwingsbewegingen in het onderwijs leggen soms eenzijdig de nadruk op innovatie en hebben weinig oog voor schooleigen tradities. De nieuw gecreëerde schoolcontext heeft de neiging functionaliteit te laten primeren, wat leidt tot kille, weinig doorleefde leeromgevingen zonder geheugen, geschiedenis, verhaal of accenten. En dat is jammer, want schoolerfgoed biedt heel wat kansen.

LEERKANSEN VAN ERFGOED

Inmiddels zijn de leerkanalen van erfgoed in het leerplichtonderwijs bekend én erkend. Erfgoededucatie werd in 2010 vermeld bij de inhoudelijke bouwstenen van het *Leerplan gewoon kleuter- en lager onderwijs* van het GO! In het secundair onderwijs vond het via de Europese sleutelcompetenties ingang in Vlaanderen. Het Europese *Aqueduct*-project, waaraan België in 2009-2011 participeerde, toonde aan dat erfgoed een effectief middel is om in het leerplichtonderwijs te werken aan burgerschap en historisch en cultureel bewustzijn, maar ook interessant is om leercompetenties als ondernemingszin te ontwikkelen, en de visie op duurzaamheid cultureel te verruimen.³ Via de nieuwe eindtermen en leerplannen vanaf 2019-2020 in de eerste graad van het secundair onderwijs worden die doelstellingen verder geconcretiseerd en dringt erfgoededucatie door in het Vlaamse onderwijs.⁴

Erfgoededucatie hanteerde van bij aanvang een activerende didactiek.⁵ Multiperspectiviteit kan in

Foto's: privéverzamelingen © HHK

Foto 1 en 2: Pieter Baert © CEAH
Foto 3: Didactisch toestel: een boterkarn, foto Pieter Baert © CEAH

geschiedenisonderwijs en erfgoededucatie op verschillende wijzen ingebouwd worden. De Duitse historicus Bodo von Borries onderscheidt drie invalshoeken van waaruit bronnen en erfgoed kunnen bekeken worden: dat van de historische actoren, dat van het discours en dat van de actuele meningen van leerlingen.⁶ Het ontwikkelingsgericht erfgoedproject *Meerstemmig Erfgoed* o.l.v. Paul Janssenswillen e.a. (2016-2018) werkte een gefaseerde matrix uit om deze open benadering toe te passen in erfgoed-educatie.⁷

PEDAGOGISCH EN MAATSCHAPPELIJK POTENTIEEL

Schoolerfgoed bevat bovengenoemde kenmerken, maar beschikt nog over een aantal extra troeven. Laagdrem- peligheid is er een van. Het Vlaamse scholenlandschap is zowel wijds als sterk lokaal verankerd. Het erfgoed is ter plaatse, ‘massaal beschikbaar’ en bovendien kosteloos inzetbaar. In tijden van maximumfacturen is dat een belangrijk voordeel.

De publieke betrokkenheid bij de school en haar geschiedenis is vaak zeer groot en kan verbindend werken, over de generaties heen. Door dit potentieel aan betrokkenheid aan te boren ontstaat een maatschappelijk draagvlak voor schoolerfgoed. Naarmate onderwijsinstellingen opgaan in grotere entiteiten, wordt de emotionele en historische waarde van schoolerfgoed scherper (h)erkend. Verlies genereert vaak opnieuw betekenis. Impulsen komen daarbij van onderuit, vanuit de erflaters van het schoolerfgoed en de nieuwe erfgoedgemeenschappen die de sporen uit het verleden met een nieuwe en onbevengden blik bekijken. Schoolerfgoed leent zich met andere woorden uitstekend tot een participatieve benadering. Door op allerlei manieren met het eigen verleden aan de slag te gaan, wordt de school een erfgoedplek, waar ‘community binding’ beoefend en gerealiseerd wordt in de praktijk, waar zich een collectieve identiteit vormt. De impact daarvan reikt

Door op allerlei manieren met het eigen verleden aan de slag te gaan, wordt de school een erfgoedplek, waar ‘community binding’ beoefend en gerealiseerd wordt in de praktijk, waar zich een collectieve identiteit vormt.

verder dan de schoolmuren. Want schoolerfgoed is ook maatschappelijk relevant. Het biedt tal van inhoudelijke aanknopingspunten om maatschappelijke uitdagingen aan te gaan met betrekking tot gender, diversiteit, burgerschap, inclusie, milieu en duurzaamheid.

ZINVOLLE WISSELWERKING

Schoolerfgoed verbindt zowel in de diepte als in de breedte en over de sectoren en onderwijsnetten heen. Lokale erfgoedspelers en landelijke en regionale archieven en musea kunnen heel wat praktijkervaring voorleggen. Ze hebben geleerd volwaardige partnerschappen met scholen op te bouwen. Erfgoedexpertise op maat wordt binnengebracht in het onderwijs onder de vorm van informatie, tools en inspiratie, enz. Omgekeerd geeft de didactische expertise in het onderwijsveld de erfgoedsector zuurstof en inspiratie, voor bijvoorbeeld groepsdynamica of innovatieve werkvormen. Beide partijen waken erover het eigen vakjargon los te laten of te verduidelijken.

De werking met schoolerfgoed vindt inspiratie in binnen- en buitenlandse praktijkvoorbeelden. Zo is er een mooie complementariteit te ontwikkelen met het project *Buurten met erfgoed*, dat focus op de exploratie van het erfgoed uit de schoolomgeving.⁸ De ruime expertise in de erfgoedsector over bewaren en waarderen kan voor het professionele beheer van schoolerfgoed een grote meerwaarde betekenen en zijn inzetbaarheid vergroten. Door schoolerfgoed in te zetten en samen te werken met erfgoedactoren ontstaat een grotere erfgoedgevoeligheid bij leerkrachten, leerlingen, de erfgoedgemeenschap, de buurt ... Schoolerfgoed biedt mogelijkheden en is zowel pedagogisch als maatschappelijk relevant. Het wekt verwondering, prikkelt en inspireert bij innovatieve leer- en erfgoedtrajecten. Het is ook maatschappelijk relevant, door zijn inhoud en verbindend potentieel. Onvermoede win-winsituaties worden geschapen als alle niveaus en netten hierrond samenwerken en hun sterktes uitspelen.

Het project *Slimerfgoed.be* bouwt hierop voort. In totaal hebben twintig landelijke, regionale en lokale erfgoedspelers samen met basis- en secundaire scholen in Vlaanderen en Brussel zich bij dit open netwerk aangesloten. Met proeftuinen en een platform wordt de inzet van schoolerfgoed in het leerplichtonderwijs gekoppeld aan de zorg ervoor. Elke geïnteresseerde kan in de komende maanden startsessies of forumgesprekken van een van de piloten meepikken in de regio Tiel, Noorderkempen of Brus-

sel. Het traject rond interculturele dialoog is inmiddels afgerond en vertaald in tools en lespakketten. Dat over de waardering van erfgoed buitengewoon onderwijs is nog lopend. Andere blinde vlekken die worden aangepakt zijn het opzetten van een erfgoedvrijwilligerswerking op school en de relatie tussen schoolerfgoed en ‘identiteit’, binnen de huidige multiculturele schoolcontext.

Niet alleen de resultaten van deze slim-erfgoedtrajecten, ook andere projecten met onderwijs- en erfgoedactoren worden on-

Heeft u slim erfgoed in huis of zoekt u ondersteuning, samenwerking of inspiratie rond schoolerfgoed? Contacteer ons dan via www.slimerfgoed.be. Ook uw project met schoolerfgoed zetten we graag in de kijker. Misschien wordt dit wel als ‘best practice’ gedeeld met de erfgoed- en onderwijssectoren op het volgende Groot Onderhoud, in 2021. Of op Erfgoeddag 2022, waarvan onderwijs het centrale thema wordt.

Ria Christens is archivaris en erfgoedbeheerder bij de zusters annuntiaten in Heverlee. Carine Dujardin is verantwoordelijke Dienstverlening en Expertisedeling bij het KADOC.

Bronnen en literatuur

- Schoefs & Van Genechten, *Van denken naar doen: verslag van het denkraject erfgoededucatie*, Brussel, 2009.
- Meda, ‘Musei della scuola e dell’educazione’ in: *History of Education and Children’s Literature*, V, n°2, p. 489-501; Brunelli & Patrizi, ‘School museums as tools to develop the social and civic competencies of European citizens’ in: *History of Education and Children’s Literature*, VI(2011)2, p. 507-524.
- Van Lakerveld & Gussen, ed. *AQUEDUCT: Acquiring Key Competences Through Heritage Education*. Bilzen, 2011.
- H. Van Genechten, ‘Erfgoed en onderwijs: waar gaan we voor?’ in: *faro Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 13(2020)1, p. 40-43.
- M. Van Eeckhout, *Kunst- en erfgoededucatie: theorie en praktijk*. Leuven, 2013; B. Van Heusden, *Cultuur in de spiegel: naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Groningen, 2012.
- B. von Borries, ‘Multiperspectivity: Utopian Pretensions or Feasible Fundament of Historical Learning in Europe?’, in: Van der Leeuw-Roord (ed.), *History for Today and Tomorrow: What does Europe mean for School History?* Hamburg, 2001; Stradling, *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*. Council of Europe, 2003.
- P. Janssenswillen e.a., *Inspiratiegids meerstemmig erfgoed: multiperspectiviteit in erfgoededucatie*, z.d.; zie: <https://meerstemmigerfgoed.pxl.be>.
- Zie: www.buurtenmeterfgoed.be.